

Kunda kommunistid 1920-ndate aastate alguses

● ALFRED VALDSAKI MEENUTUSI ●

Eesti Tööraha Kommuuni lüüasaamine oli andnud ranga hoobi Kunda parteiorganisatsioonile. Enamik aktiivsemaid kommuniste taandus Nõukogude Venemaale, mitmed siia-läänust arreteeriti ja hukati.

1919. aastal suudeti taastada Kunda parteiorganisatsioon. 1920. aasta kevadel, pärast kaheaastast seisakut, alustas tööd Kunda tsemenditehas. Väikesearvuline illegaalne parteiorganisatsioon, mille eesotsas seisis Voldemar Raig, hakkas nüüd üldasemalt kasvama. Parteisse astusid mitmed hiljem tuntuks saanud revolutsionäärid: Richard Mikker, Richard Busch, Julius Talts, Bernhard Tinnuri, Alfred Valdsak jt. Taas alustas tegevust ka Töölisanemate Nõukogu. Üks aktiivsemaid töölisanemaid oli neil aastail Ferdinand Tõnisson.

Teatavasti pidas EKP II kongress 1921. aasta oktoobris rajalikuks laialdaselt rakendatava ühistrinde taktikat, kasutades ära mitmesuguseid legaalseid töölisorganisatsioone ja töölisanemate nõukogusid.

Kunda Töölisanemate Nõukogu tegi neil aastail palju ära töölise organiseerimiseks. Peeti mitmeid rahvarohkeid koosolekuid, kus käisid esinemas kõnemehed Tallinnast ja mujalt; suurejooneliselt tähistati 1922. aasta 1. maid; 25. mail 1922 pandi alus Kunda Töölisühingule (Eesti Ehitustöölise Liidu Kunda osakonnale). Kunda tsemenditootjaist kujunes taas Lääne-Virumaa tööraha revolutsioonilise võitluse avangard.

Aktiivselt astusid 1920-ndate aastate alguses välja ka Kunda töölisnoored. Kui 30. oktoobril 1923 hakkas ilmuma Kunda töölise käsikirjaline ajaleht «Edasi», siis kuulus selle juurde ka noorte toimetatud «Noortööline». Edukalt levitati töölisajakirjandust ja muud poliitilist kirjandust. Tegevust alustas töölisspordiseltsi «Spartakus» osakond.

Kõige tublimad noorte töölisühitjad olid Richard Mikker, Richard Busch, Karl Veeborn ja Alfred Valdsak. Kõik need neljanoormeest vallandati tehastest 1923. aastal ja kui järgmise aasta jaanuaris algas reakttsioon avalik pealetung kogu Eesti, arreteeriti vanemate töölisaktivistide J. Taltsi, F. Tõnis-

soni ja B. Tinnuri kõrval ka A. Valdsak ja R. Busch.

Avaldame allpool tööliikumise vabaterani, kommunist Alfred Valdsaki meenutusi.

«21. jaanuari õhtul 1924 istusin üksinda ühiselamu toas laua taga ja lugesin raamatut «Kommunismi aabits». Järsku avanes üks ning sisse astus minu mundris ja tsiviilriietes mees. Nende hulgas oli tuntud Rakvere nuhk Orlov, kes küsis minult:

«Kuidas nimi on?»

Ütlesin oma nime. Orlov võttis laualt raamatu ja lausus:

«Näha kohe, et kommuunamees.»

Siis küsis:

«Kus Tinnuri on?»

«Ei tea,» vastasin.

«Kuidas ei tea, kui te ühes elate?»

«Mina ei ole tema vaht.»

«Kus teie asjad ja voodi on?»

Ma näitsin. Siis hakkati mind läbi otsima. Osa nuhke lahkus toast. Läbiotsijad loopisid kõik asjad toas laiali, puhas pesu pilluti põrandale. Tähtsasin:

«Arge pesu põrandale loopige.»

Sellele vastas nuhk irvitades: «Küll te saate nende asemele teise pesu.»

Samal momendil astus uksest

sisse ka Bernhard Tinnuri, keda samuti hakati kohe läbi otsima.

Kõik raamatud ja paberid, kuhu vähegi midagi oli kirjutatud, pandi pakki. Kui protokoll oli koostatud, käsutati meid kaasa minema. Et meile polnud öeldud, et oleme arreteeritud, hakkas Bernhard Tinnuri protesteerima. Nuhid teatasid siis, et meid viiakse lihtsalt ülekuulamisele. Meid viidi Kunda «Musta Kassi» võõrastemajja, kus oli kaks väikest tuba. Ühte neist, kus oli üks voodi ja kaks tooli, meid paigutati. Meie vastas istus politseinik. Natukese aja pärast toodi siia veel minu parimees Richard Busch, Julius Talts ja Ferdinand Tõnisson. Teisel pool seinu oli kuulda arreteeritud naiste hääli...

Meid viidi raudteejaama ja paigutati dresini. Algas «priireis» Rakverre. Seal jäime rongi ootama, millega pidime edasi sõitma. Raudteejaamas muutusid nuhid järsku viisakaks ja küsisid, kas me ei soovi ajalehti osta. Muidugi ei olnud meil selle vastu midagi, ehkki olime istunud, sest millal on arreteerituile ajalehti lubatud. Läkisime nuhkide saatel ajalehekioski juurde. Saime lehed... Ja nüüd oli meile asi selge. Nägime ajalehtedes suurte, karjuvate tähtedega pealkirja V. I. Lenini surma kohta. Meile oli see ootamatu teade kohutav, kuid Eesti kodanlus nagu kogu maailma kapitalistid ja nende kannupoisid juubeldas. Nad lootsid Nõukogude Liidu peatsele hävingule. Nuhk hõiskas rõõmsalt: «Niisiis — teie peamees on surnud, sellega on ka kommunal lõpp.»

Vana tööline Julius Talts ei kannatanud välja, läks näost

ülени punaseks ja vastas erutusest kogeldes:

«Ah tunnete rõõmu, härrased! Vara hõiskate! Jah, näib, et Lenin on surnud. Aga töölisklass elab... Ja võitleb edasi kuni võiduni!»

Jõudsimetapale. Meid paigutati jaamahoone teisele korrusele. Siin oli ees juba hulk arreteeritud kommuniste. Neid toodi veel juurde. Oli vanu ja noori, mehi ja naisi. Kaks politseiniku istus ukse ees ja jälgis meid teraselt. Meile ei antud toole ega pinke istumiseks. Magasima põrandal.

Tapal hakati meid üle kuulama. Seda teostas kaitsepolitsei nuhk Ervin Viks, seesama fašistlik timukas, kelle koos ametivendadega Eesti NSV Ülemkohtus surma mõistis...

Ülekuulamisel küsis nuhk: «Kas tunnistate, et olete kommunist?»

«Jah, olen kommunist.»

Pärast ülekuulamist viidi meid ükshaaval Tapa arestimajja. Oõsel saadeti Kunda mehed Tallinna Keskvanglasse («Patareisse»), kus meid kõiki paigutati eraldi kambritesse...

Minul tuli esmakordselt vangimajas viibida, kuid varsti harjusin ka selle eluga.»

* * *

Alfred Valdsak vabanes vanglast 1938. aasta kevadel. Temaga koos sõitis Kundasse tagasi ka Bernhard Tinnuri.

Endisele poliitvangile aga tehases tööd ei leitud. Mõni aeg hiljem õnnestus saada tööd tehasele kuuluvast Übia põlevkivikaevanduses. Siin tervitas A. Valdsak 1940. aasta suvel nõukogude võimu taaskehkestamist Eestis. Edasi jätkas staažikas kommunist tegutsemist Kundas.

● Alfred VALDSAK

● Bernhard TINNURI

● Richard MIKKER